

Als een druppel in het water
Small Christian Communities en soortgelijke vormen
van kerkelijk participatie in de R.-K. Kerk

Rapport nr. 540

december 2005

dr. Moniek Steggerda

KASKI
onderzoek en advies over religie en samenleving

Toernooiveld 5
6525 ED Nijmegen
Postbus 6656
6503 GD Nijmegen
tel. (024) 365 35 31
fax: (024) 365 34 85
www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding en doel.....	5
1.2	Wat zijn Small Christian Communities (SCC's)?	5
1.3	Het ontstaan van de SCC	6
1.4	SCC's in Nederland.....	7
1.5	Onderzoeksvragen.....	8
1.6	Onderzoeksopzet en methode.....	8
1.7	Steekproef en representativiteit	9
1.8	Respons	9
1.9	De opzet van het rapport.....	11
2	De SCC in de parochie.....	13
2.1	Het voorkomen van SCC's in parochies.....	13
2.2	De motivatie van de deelnemers	16
2.3	Het project 'Kleine kerkgemeenschappen' in het aartsbisdom	17
2.4	De SCC in een parochie te Echt (Limburg)	19
3	De SCC in de nieuwe religieuze bewegingen	25
3.1	Het voorkomen van SCC's in nieuwe religieuze bewegingen.....	25
3.2	De motivatie van de deelnemers aan een SCC binnen de KCV.....	26
3.3	Gebedsgroepen binnen de Katholieke Charismatische Vernieuwing.....	29
3.4	De SCC in Focolare.....	32
3.5	LIFE TEEN.....	34
4	De SCC in lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie	39
4.1	Het voorkomen van SCC's in lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie	39
4.2	De motivatie van de deelnemers	41
5	Samenvatting, conclusies en aanbevelingen.....	43
	Bijlagen.....	49

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

De bisschoppelijk referent voor catechese, onderwijs en jongeren, Mgr. De Jong, heeft het KASKI verzocht een onderzoek te doen naar het voorkomen van Small Christian Communities (SCC's) of initiatieven die gelijkwaardig hieraan zijn. SCC's worden binnen de kerk gezien als voortkomend uit het Tweede Vaticaans Concilie. De bisschoppen kijken met grote belangstelling naar SCC's omdat het mogelijk is dat SCC's aansluiten bij de behoefte van gelovigen aan kleinschaligheid, het werken met eigen ervaringen en oecumene. Zij vermoeden dat SCC's in deze tijd mogelijk een cohesiebrennende factor kunnen zijn in grotere parochieverbanden en door hun openheid en gastvrijheid diegenen bereiken die voorheen niet (meer) kerkelijk betrokken zijn. Een pastor, betrokken bij het onderzoek, zag dat de SCC's die hij zelf had opgericht in zijn parochie werkte als *'als een druppel in het water'*. Hij bedoelde daarmee dat het bestaan van de groepen een uitstraling had op de hele parochie: deelnemers maken elkaar enthousiast waardoor er meer groepen kunnen starten, de pastor verwijst in zijn zondagse preek naar hetgeen in de SCC's is besproken en de buurtgemeente wil ook mee gaan doen. Om deze redenen is het mogelijk dat SCC's een bijdrage kunnen leveren aan de vitalisering van het kerkelijk leven in Nederland dat de laatste decaden gekenmerkt wordt door een sterke afname van het kerkbezoek.

Het doel van dit onderzoek is dan ook om een overzicht te krijgen van groepen die binnen de Nederlandse Kerkprovincie kenmerken hebben van een SCC en te onderzoeken op welke wijze deze groepen een bijdrage leveren of zouden kunnen leveren aan de vitalisering van het kerkelijk leven in Nederland.

1.2 Wat zijn Small Christian Communities?

In dit onderzoek is gekozen voor de volgende definitie van SCC's:

Small Christian Communities zijn kleine groepen (8-15 mensen) die op een of andere manier een binding hebben met de R.-K. Kerk en die regelmatig (eens per 1 à 2 weken of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar komen om te bidden en het geloof met elkaar te delen.

Men noemt dit ook wel 'faith-sharing'. De groepen komen dus gedurende langere tijd regelmatig bij elkaar. Het gaat in dit onderzoek niet om groepen die in één bepaalde traditie te plaatsen zijn, maar het gaat om groepen die voldoen aan een aantal kenmerken. Deze groepen kunnen derhalve in heel verschillende tradities staan. Het kan gaan om groepen die recent zijn ontstaan en die zich SCC noemen, maar het kan ook gaan om groepen die reeds lang bij elkaar komen en die

zichzelf bijvoorbeeld ‘geloofsgroep’, ‘gebedsgroep’, ‘rozenkransgroep’, of ‘bijbelgroep’ noemen. De groepen waar het hier om gaat onderscheiden zich van cursussen die een beperkt aantal bijeenkomsten hebben. Centraal in de SCC (of aanverwante groep) staat de persoonlijke ervaring met het geloof en de persoonlijke relatie met God. De definitie zoals die in dit onderzoek wordt gebruikt is onder andere gebaseerd op de definitie zoals die wordt gehanteerd op de website www.scc.com waarin doel en werkwijze van de SCC uitvoering worden beschreven. Redenen voor participatie in een SCC zouden volgens www.scc.com de volgende kunnen zijn:

‘Je vindt het niet meer in de parochie of gemeente - je hebt er eigenlijk geen contact meer mee-, diep in jezelf ben je best gelovig gebleven maar je bent vaak te leeg en te moe om aan jezelf toe te komen of aan gebed. Je zou daar best eens met anderen over willen praten...dan zou een SCC iets voor jou kunnen zijn!’

Volgens de website www.scc.com ziet een bijeenkomst er als volgt uit:

‘De community komt meestal bijeen in een huis van een van de leden van de groep. Vooraf is er zorg en aandacht besteed aan de atmosfeer: een omgeving die uitnodigt tot rust en aandacht voor elkaar. Een bloemetje op tafel, een kaars wordt ontstoken. Er wordt begonnen met gebed. Meestal is er een gezamenlijke vraag, die uitnodigt om met elkaar in gesprek te gaan en ervaringen te delen, meestal opgekomen n.a.v. de lezing van de komende zondag. Er volgt meestal een delen van elkaars ervaringen. Daarna doet men elkaar wat suggesties om alleen of in groepsverband tot actie te komen om het besproken geloof ook in praktijk te brengen. Er wordt weer afgesloten met gebed.’

Afhankelijk van de groepsmogelijkheden luistert men op zo'n avond samen naar goede muziek, bekijkt men een korte video ter inleiding van het gesprek of wordt er samen muziek gespeeld of gezongen.

De bijeenkomsten worden geleid door leden van de groep die hiervoor een korte instructie of opleiding hebben gevolgd. Soms is een groep ingebed in een parochie, soms niet. Het materiaal dat gebruikt wordt kan sterk gestructureerd zijn, of juist helemaal niet. In de V.S. wordt bijvoorbeeld het ondersteunende blad "Quest" gebruikt, waarin talrijke suggesties worden gedaan om te gebruiken in de groepen. In Nederland wordt vaak vertaald materiaal uit de V.S. gebruikt.

1.3 Het ontstaan van de SCC

In de Verenigde Staten bestaat een al wat langere traditie van de SCC. Onderzoek in de V.S. (B. Lee: *The catholic experience of small christain communities*, 2000) heeft uitgewezen dat de verschillende SCC's kunnen worden ingedeeld in vier hoofdgroepen:

1. de gewone SCC's, die de in paragraaf 1.2 beschreven vorm hebben (65%);
2. de Spaans/Portugees /Latino SCC's, die wat meer cultureel gebonden zijn en mede voortgekomen zijn uit de Latijns-Amerikaanse basisgemeenschappen (20%);
3. de charismatische SCC's, waarin vooral mensen uit de charismatische bewegingen hun plek vinden (13%);
4. de z.g. "Call to Action (CTA)" georiënteerde SCC's die vooral actief zijn op het gebied van rechtvaardigheid en vrede (Justicia et Pax) en de op de eucharistie georiënteerde SCC's (samen minder dan 1%).

Uit hetzelfde onderzoek bleek dat het aantal SCC's in de V.S. geschat wordt op 37.000. Deze SCC's worden bezocht door circa één miljoen van de 60 miljoen katholieken (van wie eenderde regelmatige kerkgangers is). 75% van de SCC's is verbonden aan een parochie.

1.4 SCC's in Nederland

Groepen die zich expliciet een SCC noemen zijn in Nederland een relatief recent verschijnsel. Groepen die de kenmerken van een 'SCC' hebben, maar die zichzelf anders noemen komen echter al veel langer voor. De aandacht voor SCC's hangt samen met de aandacht die er is voor nieuwe religieuze bewegingen. Met name binnen Focolare en de KCV werkt men veel met groepen die als SCC zijn te typeren. Hoewel het bekend is dat in alle nieuwe bewegingen wel SCC's bestaan, is het onbekend hoeveel SCC's er in parochies bestaan en hoeveel SCC's van de bewegingen contact hebben met een parochie. En hoewel bekend is dat SCC's tamelijk traditioneel katholiek zijn qua opzet en programma, is het onbekend wat de kenmerken zijn van de leden en wat de motivaties zijn om deel te nemen. Om de SCC's op het spoor te komen zullen wij ons richten op drie contexten:

- de parochies;
- de nieuwe bewegingen als Focolare en de KCV;
- de lekenbewegingen van orden en congregaties.

Het kan voorkomen dat sommige SCC's die binnen de nieuwe bewegingen bestaan, functioneren binnen een parochie. Hierdoor kunnen de aantallen SCC's binnen parochies niet zonder meer opgeteld worden bij de aantallen SCC's binnen de nieuwe bewegingen en de orden en congregaties. Hier zal in het onderzoek rekening mee worden gehouden.

In dit onderzoek worden uitdrukkelijk ook die groepen betrokken die aan de kenmerken van een SCC voldoen, maar die zichzelf geen SCC noemen. Het gaat in dit onderzoek om *de kenmerken* van de groep, niet om de naam waarmee de groep zich aanduidt. Het kan hierbij gaan om groepen die zich 'SCC' noemen, maar ook om groepen die bestaan onder de naam van kleine kerkgemeenschap, gebedsgroep, rozenkransgroep of bijbelgroep.

1.5 Onderzoeksvragen

De volgende vragen zullen worden onderzocht voor drie groepen SCC's:

- SCC's binnen parochies;
 - SCC's binnen de nieuwe bewegingen als Focolare en de KCV;
 - SCC's binnen de lekenbewegingen van orden en congregaties
1. Welke initiatieven zijn er op het gebied van SCC's. Hoeveel SCC's zijn er binnen parochies, nieuwe bewegingen en lekenbewegingen van orden en congregaties. Vanuit welke tradities (SCC, Oikos, Life-teen, Renew, basisgemeenschap) werken deze initiatieven. Wat is hun manier van werken. Welke wervingsmethodes gebruiken deze groepen?
 2. Wat is de motivatie van de deelnemers om aan dergelijke groepen deel te nemen? Welke functie vervult deelname voor de deelnemers?
 3. In hoeverre kan een initiatief als 'SCC' of een daarop gelijkende groep bijdragen aan de vitalisering van het kerkelijk leven, waarbij met name de vraag centraal staat hoe open en 'gastvrij' dergelijke groepen zijn voor diegenen die niet (meer) kerkelijk betrokken zijn.

1.6 Onderzoeksopzet en methode

De dataverzameling heeft plaats gevonden van januari tot april 2005.

In eerste instantie is geprobeerd om door middel van telefonisch onderzoek op het spoor te komen welke SCC's er bestaan in de verschillende bisdommen. Het bleek echter dat binnen de meeste bisdommen onvoldoende bekend is over het voorkomen van SCC's in parochies. Dit is te begrijpen omdat het hier juist gaat om kleinschalige initiatieven die niet in de openbaarheid (willen) treden. Om die reden is uiteindelijk gekozen voor het verspreiden van een vragenlijst onder drie verschillende groepen:

- een representatieve groep van 300 parochies;
- 17 door Rome erkende nieuwe bewegingen;
- alle lekgroepen (voorzover bekend) die gelieerd zijn aan een orde of congregaties.

Daarnaast is met vijf belangrijke sleutelfiguren een interview gehouden. Dit om een betere indruk te krijgen van wat een SCC nu precies is, welke mensen hier aan meedoen en wat de groepen bereiken.

Om een beter beeld te krijgen van SCC's binnen parochies is ten eerste gekozen om een interview te houden met een vertegenwoordiger van het aartsbisdom over de recent opgestarte pilot 'Kleine kerkgemeenschappen' die tot doel heeft om vanuit het bisdom de opzet van SCC's in parochies te stimuleren en te ondersteunen. Ten tweede staat een initiatief centraal dat vanuit de basis is opgestart en dat geresulteerd heeft in maar liefst zeven SCC's in één parochie te Echt (Limburg).

Het ging om:

- Marianne Baijens, medewerker bij het aartsbisdom, die geïnterviewd is over het project 'Kleine kerkgemeenschappen' in het aartsbisdom.
- Pastoor Kanke, pastoor te Echt (Limburg) die geïnterviewd is over de SCC's die hij opgezet heeft en begeleidt in zijn parochie.

Daarnaast zijn er twee interviews gehouden met vertegenwoordigers van de twee nieuwe religieuze bewegingen waarbinnen de meeste SCC's bestaan: Focolare en de KCV.

- Harm Rooter (actief binnen de organisatie van de KCV) is geïnterviewd over de gebedsgroepen binnen de KCV.
- Ton Jongstra (medevoorzitter Focolare) is geïnterviewd over de groepen binnen Focolare.

Tenslotte waren wij met name geïnteresseerd in een project waarin getracht wordt jongeren enthousiast te maken voor SCC's. Daarom is een vertegenwoordiger van LIFE TEEN geïnterviewd: Lawisa van Hek, voorzitter van LIFE TEEN (in het hiernavolgende Lifeteen).

Met vertegenwoordigers van de lekenbewegingen van orden en congregaties is geen interview gehouden. Hierbinnen bleken relatief gezien de minste SCC's te bestaan. Achteraf was een toelichtend interview wellicht toch een aanvulling voor het onderzoek geweest.

Daarnaast is bij 30 deelnemers van drie doorsnee gebedsgroepen binnen de KCV een vragenlijst afgenomen. Helaas is het niet gelukt om toestemming te krijgen om binnen andere SCC's deelnemers te mogen benaderen. De gegevens die hieruit voorkomen zijn dan ook alleen geldig voor de KCV.

1.7 Steekproef en representativiteit

Er is een steekproef genomen van 300 parochies, gestratificeerd naar bisdom. De Nederlandse kerkprovincie bestaat per 1-1-2005 uit 1475 parochies: ongeveer 1 op de 5 parochies zijn dus bevraagd. De steekproef van 300 parochie was verder representatief voor omvang en stedelijkheid.

1.8 Respons

In totaal hebben 203 van de 300 parochies gereageerd en de vragenlijst ingevuld teruggestuurd: dit is 68% van de parochies. Uit de gegevens bleek dat de representativiteit van de responderende parochies goed was wat betreft bisdom, omvang, en stedelijkheid.

tabel 1.1 Representativiteit verdeling over de bisdommen (in %)

	<i>kerkprovincie (n=1475)</i>	<i>responsgroep (n=203)</i>
Groningen	6	6
Utrecht	21	20
Haarlem	11	12
Rotterdam	11	11
Breda	7	9
Den Bosch	22	22
Roermond	22	20
totaal	100	100

Uit tabel 1.1 blijkt dat de responsgroep een goede afspiegeling is van de Nederlandse kerkprovincie. De parochies in verstedelijkte gebieden zijn iets oververtegenwoordigd, de parochies in matig verstedelijkte gebieden iets ondervertegenwoordigd. Het geheel overziend kunnen we spreken van een voldoende representatieve responsgroep.

Om te voorkomen dat de vragenlijsten voornamelijk werden teruggestuurd door parochies waar inderdaad een SCC bestond, zijn de volgende voorzorgsmaatregelen genomen:

- in de begeleidende brief wordt uitdrukkelijk gevraagd om de vragenlijst terug te sturen ook al is er geen SCC in de parochie;
- als er in een parochie geen SCC was, hoefde de parochie maar één vraag in te vullen die op de eerste (voor)pagina stond, daarna kon de vragenlijst in de bijgevoegde gefrankeerde enveloppe worden teruggestuurd. Dit kostte dus zeer weinig moeite en geen geld;
- er is na enige tijd een herinneringsbrief gestuurd naar alle parochies die nog niet gerespondeerd hadden.

Desondanks is het reëel om te veronderstellen dat parochies die geen SCC hebben in mindere mate de vragenlijst hebben teruggestuurd. Waarschijnlijk zal er om die reden, ondanks de voorzorgsmaatregelen, een oververtegenwoordiging zijn in de responsgroep van parochies die een SCC hebben. Waar nodig zal dan ook hiervoor worden gecorrigeerd.

In totaal zijn er 14 nieuwe bewegingen aangeschreven en drie mondeling benaderd. Het ging om bewegingen die door Rome zijn goedgekeurd. In totaal zijn er dus 17 nieuwe bewegingen benaderd en daarvan hebben er 12 gerespondeerd (71%).

Aan 42 lekgroepen die gelieerd zijn aan een orde of congregatie zijn vragenlijsten gestuurd. De namen en adressen van deze groepen zijn verkregen via de KNR die recent een inventarisatie heeft gemaakt van deze groeperingen. Er zijn 36 ingevulde vragenlijsten teruggekomen, de respons was dus 86%.

1.9 De opzet van het rapport

In hoofdstuk 2 zal ingegaan worden op het aantal SCC's in parochies (2.1) en op de motivatie van de deelnemers (2.2). Daarnaast worden er twee voorbeelden gegeven van SCC's in parochies: besproken wordt een pilot in het bisdom Utrecht 'Kleine kerkgemeenschappen' (2.3) en een initiatief in de parochie van Echt dat geresulteerd heeft in maar liefst zeven SCC's in één parochie (2.4). In hoofdstuk 3 staan de SCC's in de nieuwe bewegingen centraal. Er wordt ingegaan op het aantal SCC's (3.1) en de motivatie van de deelnemers (3.2), waarna een aantal voorbeelden van bewegingen besproken worden die veel SCC's hebben (3.3. en 3.4.) of die zich op jongeren richten (3.5). In hoofdstuk 4 staan de SCC's in lekenbewegingen centraal die aan een orde of congregatie zijn gelieerd. In 4.1 gaan we in op het aantal SCC's in deze groepen en in 4.2 op de motivatie van de deelnemers. De vraag of SCC's (kunnen) bijdragen aan de vitalisering van het kerkelijk leven komt in hoofdstuk 5 naar voren, alsmede de conclusies en de aanbevelingen.

2 De SCC in de parochie

2.1 Het voorkomen van SCC's in parochies

In deze paragraaf staat de vraag centraal hoeveel SCC's er zijn er in de r.-k parochies? In de vragenlijst, die toegestuurd is aan 300 parochies, is een SCC als volgt gedefinieerd:

- een SCC heeft tussen de 5 en de 20 deelnemers;
- een SCC komt bij elkaar met het doel om het geloof met elkaar te delen en te bidden;
- een SCC komt regelmatig (wekelijks, tweewekelijks, maandelijks, twee maandelijks of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar om het geloof met elkaar te delen en te bidden;
- een SCC komt gedurende langere tijd (b.v. een of meerdere jaren) bij elkaar.

Aan de parochies is gevraagd of zij een of meer groepen in hun parochie hebben die aan deze kenmerken voldoen. Het blijkt dat 26% van de bevroegde parochies in eerste instantie rapporteert dat zij minstens één SCC hebben in hun parochie. Omdat de kans bestaat dat een parochie ten onrechte een groep aanmerkt als een SCC, zijn er in de vragenlijst een aantal controlevragen opgenomen die toetsen of de opgegeven groepen ook echt aan de voorwaarden van een SCC voldoen. Het gaat hier om de vier kenmerken waaraan een SCC moet voldoen zoals hierboven beschreven.

Het blijkt dat 22% van alle parochies een SCC heeft die aan de vier kenmerken voldoet, 74% heeft geen SCC en 4% heeft onvoldoende informatie om deze vraag te kunnen beantwoorden(zie tabel 2.1). Hierbij is de respons op de volgende wijze gecorrigeerd. We schatten dat eenderde van de niet-responderende parochies de vragenlijst niet heeft teruggestuurd, omdat zij het vergeten zijn of omdat het niet uitkwam. We schatten dat tweederde deel van de non-respons bestaat uit parochies die geen SCC hebben en om die reden geen belang hebben gezien in het terugsturen van de vragenlijst.

Op basis hiervan schatten we het aantal parochies met een SCC in Nederland op 319. Kijken we naar het aantal SCC's per parochie, dan blijkt dat ongeveer de helft van de parochies met een SCC slechts één SCC heeft. Een kwart heeft twee groepen en hogere aantallen per parochies komen minder vaak voor. Dit betekent dat er in de 319 parochies in totaal ongeveer 552 SCC's zijn.

tabel 2.1 Voorkomen SCC's in parochies (uitgegaan van gecorrigeerde respons) in Nederland per januari 2005

	%	<i>geschatte aantallen in kerkprovincie</i>
parochie met één SCC	11	159
parochies met twee SCC's	6	87
parochies met meer dan twee SCC's	5	73
parochies zonder SCC	74	1089
parochies die de vraag niet kunnen beantwoorden vanwege te weinig info	4	67
totaal	100 (n=268)	n=1475

In tabel 2.2 staat een overzicht van de mate waarin de SCC's binnen parochies voldoen aan de definitie van een SCC.

tabel 2.2 Mate waarin de SCC's in de parochie voldoen aan de kenmerken van een SCC

	%	<i>geschat aantal in Kerkprovincie</i>
1. groep heeft tussen de 5-20 deelnemers	81	346
2. groep komt bij elkaar om samen te bidden en het geloof te delen	95	402
3. groep komt regelmatig bij elkaar	97	413
4. groep komt gedurende langere tijd bij elkaar	94	402
SCC voldoet aan alle vier de kenmerken	75	319

1. De groep heeft tussen de 5-20 deelnemers

De meeste groepen voldoen aan dit kenmerk: 81%. De meeste afwijkingen ontstaan omdat de groep meer dan 20 deelnemers heeft (14%).

2. De groep komt bij elkaar om samen te bidden en het geloof te delen

De meeste groepen voldoen aan dit kenmerk: 95%

3. De groep komt regelmatig bij elkaar

De meeste groepen voldoen aan dit kenmerk: 97%

4. De groep komt gedurende langere tijd bij elkaar

De meeste groepen voldoen aan dit kenmerk: 94%

Groepen die aan alle kenmerken voldoen

In totaal voldoet driekwart van de opgegeven SCC's aan alle kenmerken. Dit betekent dat 22% van de parochies minstens één SCC heeft die aan alle onderzochte kenmerken voldoet.

tabel 2.3 Geschat aantal parochies per bisdom met minsten één SCC

	%	aantal
Groningen (n = 17)	12	11
Utrecht (n = 53)	36	104
Haarlem (n=33)	15	28
Rotterdam (n=30)	20	33
Breda (n=22)	18	22
Den Bosch (n=58)	17	55
Roermond (n=54)	22	66
totaal	22	319

Kijken we naar de verschillen tussen de bisdommen dan valt vooral op dat het aartsbisdom aanzienlijk meer parochies heeft met een SCC dan de overige bisdommen. In het aartsbisdom heeft eenderde van de parochies een SCC. Verder is er een samenhang met stedelijkheid. In stedelijke gebieden zijn er meer parochies met een SCC.

De traditie van SCC's in parochies

Binnen welke traditie staan nu de SCC's die in de parochies bestaan? Op de eerste plaats valt 25% van de groepen niet binnen een specifieke traditie te plaatsen. Op de tweede plaats komen de groepen die in de traditie staan van een nieuwe beweging (16%). In de traditie van een orde of congregatie staat 10% van de groepen. In 9% van de gevallen gaat het om bijbelleesgroepen, 7% is een gebedsgroep, 7% zijn Alpha-groepen die een dusdanig karakter hebben dat zij een SCC geworden zijn, 5% van de groepen kenmerkt zich als een Geloven-Nu groep. Dit ondanks het feit dat de opzet van de Geloven-Nu groepen in principe niet leidt tot echte SCC's volgens onze definitie.

tabel 2.4 Traditie waarin de SCC staat (er zijn meerdere groepen per parochie mogelijk)

	<i>aantal</i>	<i>%</i>
geen specifieke traditie	27	25
nieuwe bewegingen (vooral KCV en neocatechumenaat)	17	16
in traditie van een orde of congregaties	11	10
bijbellees- en studie roepen	10	9
algemene gebedsgroepen	8	7
doorlopende Alpha-groepen	8	7
doorlopende Geloven-Nu groepen	5	5
SCC	2	2
Lifeteen	1	1
overig	13	12
parochie heeft onvoldoende info om deze vraag te beantwoorden	6	6
totaal	108	100

In de volgende paragrafen staan twee voorbeelden centraal van SCC's in parochies.

2.2 De motivatie van de deelnemers

Hoewel er geen gegevens bekend zijn die direct verzameld zijn onder de leden van de SCC's in parochies kunnen we over de motivatie van de leden iets zeggen op grond van de informatie die verzameld is via de sleutelfiguren (waarvan verder in paragraaf 2.3 en 2.4 verslag zal worden gedaan).

De motivatie om mee te doen aan een SCC is volgens onze informanten vooral gelegen in de behoefte om in kleine groepen en in een vertrouwelijke sfeer samen te komen om over het geloof te spreken. Waarschijnlijk wordt men aangetrokken door de manier waarop het geloof ter sprake wordt gebracht in een kleinschalige, niet-anonieme, maar wel vertrouwelijke context. Dit, gevoegd bij het gegeven dat in de groepen vooral kerkbetrokkenen worden bereikt, kan erop duiden dat deelnemers vooral op zoek zijn naar een *verdieping* van hun geloof. Deze verdieping wordt blijkbaar in de gewone parochiecontext onvoldoende gevonden.

Om een beter beeld te krijgen van SCC's in parochies volgt in de volgende paragrafen achtereenvolgens een toelichting op het project van het aartsbisdom 'kleine kerkgemeenschappen' en een toelichting op een initiatief dat aan de basis ontstond, namelijk in de parochie van Echt om SCC's op te zetten.

2.3 Het project ‘Kleine kerkgemeenschappen’ in het aartsbisdom¹

In het aartsbisdom werkt men in op dit moment aan een pilot: ‘Parochie in Meervoud’, een parochiemodel waarin voor Kleine Kerk Gemeenschappen (KKG’s) ruimte wordt geschapen, naast het z.g. “kringenwerk”. Men spreekt in het aartsbisdom ook wel van het project ‘kleine kerkgemeenschappen’. Het project was ten tijde van het onderzoek in voorbereiding en er waren nog geen groepen gevormd. Binnen het project zal gewerkt worden met een vertaling van het boek: *Creating Small Church Communities* (A. Baranowski, 1996).

Aanleiding en doel

Het project ‘kleine kerkgemeenschappen’ in het aartsbisdom is gestart naar aanleiding van persoonlijke contacten die verschillende medewerkers binnen het aartsbisdom hadden met personen in de VS die bezig waren met SCC’s.

Mede aanleiding vormen de ontwikkelingen in het aartsbisdom die leiden tot schaalvergroting. De uitdaging is om binnen deze context van schaalvergroting toch een vorm van pastorale nabijheid te bereiken. Het werken met kleine kerkgemeenschappen vormt een van de mogelijke oplossingen hiervoor en wordt uitdrukkelijk niet als de enige oplossing gezien. Het is de bedoeling dat de KKG’s ingebed zijn binnen een parochie en ook gedurende hun bestaan aan de parochie verbonden blijven.

Het doel van het project is:

- het model ‘kleine Kerkgemeenschappen’ introduceren in het aartsbisdom;
- 2 à 3 pilots opzetten in parochies;
- het project evalueren: men wil onderzoeken of het model in het aartsbisdom werkt en zo ja, onder welke voorwaarden.

Binnen het aartsbisdom hebben zich tot nu toe drie parochies opgegeven om aan de pilot mee te werken (stand van zaken december 2004): Duiven, Arnhem-Noord en Deventer.

De start en werving:

Het project werkt per parochie met enkele ‘kartrekkers’. Dit kunnen mensen zijn uit de pastoraatsgroep. De kartrekkers zullen zich, met ondersteuning van het bisdom, verdiepen in het materiaal voor de KKG en zij zullen 10 à 12 mensen bij elkaar zien te krijgen die willen deelnemen aan de groep. De werving zal voornamelijk gaan via mond-tot-mondreclame. Werving via schriftelijk materiaal of

¹ In deze paragraaf is behalve van de informatie van de sleutelfiguur ook gebruik gemaakt van de volgende tekst: Projectbeschrijving Kleine Kerkgemeenschappen, aartsbisdom, november 2003.

het parochieblad acht men weinig kansrijk. De parochie voert in principe het programma uit met ondersteuning van het aartsbisdom.

Doelgroep:

Men richt zich op parochianen boven de veertig jaar die geregeld een viering bezoeken. Men verwacht dat zich mensen aanmelden die op zoek zijn om ergens bij te horen en die dit onvoldoende ervaren door middel van het bijwonen van vieringen. Waarschijnlijk zullen de deelnemers vooral kerkbetrokken mensen zijn. Alhoewel men dit op voorhand al betreurt, verwacht men nauwelijks randkerkelijke en jonge parochianen te bereiken. Ook verwacht men weinig allochtone parochianen. Een spanning bestaat in zoverre dat het programma in principe is gericht op 'zoekers', maar dat het waarschijnlijk niet in eerste instantie de zoekers zullen zijn die men bereikt. Men hoopt wel in tweede instantie 'zoekers' te bereiken. Of dit lukt kan pas na beëindiging van de pilot worden gezegd.

Opbouw van de bijeenkomst (in het eerste jaar):

- start: binnenkomer;
- kernactiviteit;
- eerste jaar: een pastoraal groepsgesprek met als doel om te leren naar jezelf te kijken en naar de wereld om je heen, leren reflecteren en jezelf leren afvragen of datgene wat je waarneemt en ervaart te maken heeft met God;
- verbinding: het besprokene wordt verbonden met het eigen leven; voor de komende twee weken wordt een afspraak gemaakt dat men het besprokene vorm geeft in het eigen leven, b.v. besteed aandacht aan iemand waar je normaal niet zoveel aandacht aan besteedt;
- afsluiting: een bezinnend gedeelte met gebed of meditatie.

Opbouw in de jaren:

Er bestaat een programma voor drie jaar. Hiervoor wordt het (in de V.S.) uitgeteste en in Nederlands vertaalde materiaal gebruikt. Er bestaat ook materiaal voor de begeleiders.

Het eerste jaar staat de horizontale laag centraal: vertrouwd worden met elkaar, gemeenschap vormen met elkaar, reflecteren met elkaar over geloof en God.

In het tweede jaar staat de verticale lijn centraal: vertrouwd worden met God, het leren bidden en je verstaan met God.

In het derde jaar staat de Schrift centraal: pas nu wordt voorzichtig begonnen met lezen in en praten over de Schrift.

Het materiaal

In het aartsbisdom wordt het vertaalde materiaal gebruikt van Baranowski. Het gaat hier om een zeer uitgewerkte methode die tot in details aanwijzingen geeft hoe men in de groep kan werken. Tot het materiaal horen ook gesproken teksten en dialogen op cd. De praktijk zal leren of dit uit het Amerikaans vertaalde

materiaal aanspreekt in Nederland. Mogelijk zal het materiaal enigszins moeten worden aangepast aan de Nederlandse context. Het ontwikkelen en uittesten van het materiaal vormt een onderdeel van de pilot.

De begeleiding

De bedoeling is dat de deelnemers, na een korte periode waarin het aartsbisdom begeleiding aanbiedt, de groep zelf beurtelings leiden. Het materiaal is dusdanig uitgewerkt dat alle leden van de groep in staat moeten worden geacht om aan de hand van het materiaal een bijeenkomst voor te bereiden. Het voordeel hiervan is dat de groep zelfstandig kan draaien zonder begeleiding van de pastor. Binnen elke groep wordt een persoon (facilitator) aangesteld die contact onderhoudt met het pastorale team van de parochie. Door het aanstellen van een facilitator wordt voorkomen dat een groep in isolement raakt en het contact verliest met de parochie.

Het gevaar van 'gesloten' groepen

Een mogelijk onbedoeld effect kan zijn dat de groep na verloop van tijd 'gesloten' raakt. Mogelijk is er gedurende het eerste jaar nog wel gelegenheid om nieuwe mensen in een groep bij te plaatsen maar daarna zal het moeilijker worden. Men komt immers in dezelfde samenstelling enige jaren achtereen bij elkaar. Na enige tijd zal het moeilijk zijn om nog nieuwe mensen toe te laten in de groep.

Kansen voor vitalisering van parochie?

Het aartsbisdom ziet de KKG als één van de vormen die kunnen bijdragen aan een eigentijds pastoraal aanbod. Met name zal de kleinschalige KKG een antwoord kunnen zijn op de grootschaligheid die in het aartsbisdom noodzakelijkerwijs ontstaat. De KKG zal in parochies bestaan naast vieringen en cursussen.

2.4 De SCC in een parochie te Echt (Limburg)

Kenmerken en organisatie

In Echt draaien sinds het najaar van 2004 zeven SCC's in de traditie van Renew. Er doen deelnemers mee uit de parochie maar ook uit de buurtparochie en zelfs enkele mensen van buiten de parochie. Het ging om een blok van zes bijeenkomsten zoals binnen de Renewtraditie gebruikelijk is. Na enige tijd zal een nieuw blok van start gaan.

Aanvankelijk is er een kerngroep opgericht. Hiervoor heeft de pastoor verschillende mensen uitgenodigd om mee te doen. Hij heeft hierbij gelet op diversiteit (verschillende leeftijden en achtergronden) en motivatie (grote kerkbetrokkenheid). Een aantal mensen heeft zichzelf opgegeven. In totaal werden 10 personen lid van de kerngroep. Eerst is deze kerngroep regelmatig bijeen gekomen en de

leden hiervan vormden een SCC, dat wil zeggen: leerden over hun eigen geloof te praten en leerden tevens om een groep te begeleiden. Gedurende het hele proces wordt de pastoor bijgestaan door een Amerikaanse zuster die in de V.S. grote ervaring heeft opgedaan met het opzetten en begeleiden van Renewgroepen.

Wat is Renew?

Renew is een r.-k. organisatie, ontstaan in de V.S., die zich expliciet richt op evangelisatie en op de vitalisering van parochies door middel van het oprichten van SCC's:

"RENEW International, a Roman Catholic organization, fosters spiritual renewal, evangelization and the transformation of the world through parish-based small Christian communities. (www.renewintl.org)

Hierbij baseren zij zich mede op uitspraken die de vorige paus deed op het gebied van parochievernieuwing:

"One way of renewing parishes, especially urgent for parishes in large cities, might be to consider the parish as a community of communities and movements." (Pope John Paul II "The Church in America", January 22, 1999).

Een small Christian community is volgens Renew:

"a face-to-face gathering of six to twelve people who invest time with one another for the common purpose of applying gospel values to every aspect of their lives." (website Renew: www.renewintl.org)

Renew biedt ondersteuning aan personen die in hun parochie SCC's willen oprichten. Ook is er materiaal beschikbaar dat kan worden gebruikt.

Werving

Nadat de kerngroep was samengesteld en opgeleid zijn er leden geworven voor de Renewgroepen. Er is mondeling geworven en er is een tekst geplaatst in een halfjaarlijks blad van de kerk waarin de pastoor een wervend artikel plaatste dat een goede respons opleverde. In deze tekst zijn drie vragen gesteld: (1) heeft u ook het gevoel dat u veel mensen slechts oppervlakkig kent; (2) heeft u ook het idee dat er meer tussen hemel en aarde is; (3) vindt u ook dat de kerk een positieve impuls nodig heeft?

Vervolgens is in het artikel de werkwijze van Renew uitgelegd, namelijk dat er gewerkt zou worden in kleine groepen die in een huiskamer bij elkaar komen, waar in een veilige context met elkaar gepraat kan worden over geloof en waar de eigen relatie met God centraal staat.

Deze werving heeft 61 inschrijvingen opgeleverd, waarvan er 55 ook daadwerkelijk hebben meegedaan. Deze 55 deelnemers waren verspreid over zeven groepen en werden begeleid door 10 mensen van de kerngroep. Iedere groep bestond uit 8 à 10 deelnemers, met uitschieters naar 13 deelnemers. In enkele groepen was

naast iemand uit de kerngroep ook de pastoor of de diaken aanwezig, in de overige groepen was de begeleiding in handen van een koppel uit de kerngroep. Men kwam bij elkaar in het huis van de begeleider (één groep kwam in het parochiehuis bij elkaar). Er werd gebruik gemaakt van een vertaald handboek van Renew.

In het tweede seizoen (voorjaar 2005) groeide het aantal deelnemer tot 75. Momenteel (september 2005) is men in Echt bezig met de voorbereiding van het derde seizoen. Daarnaast begint de pastoor van het parochiecluster Maasbracht (buurt-parochie) in september 2005 met het eerste seizoen van Renew.

Werkwijze in de groepen

In de groepen is het proces belangrijker dan wat objectief geleerd wordt (de feitenkennis). Het belangrijkste is *faithsharing*: het samen (leren) spreken tot en met God. Daarnaast is het belangrijk om wat in de groep wordt gedaan, ook toe te passen in het dagelijkse leven. In iedere bijeenkomst worden er onderling afspraken gemaakt over activiteiten (hoe klein ook) die de deelnemers zullen ondernemen om dat wat in de groepen is besproken ook in het dagelijks leven waar te maken: b.v. het bezoeken van zieken.

Opbouw van de bijeenkomsten

De opbouw van de bijeenkomsten is als volgt. In de huiskamer van de begeleider wordt de Bijbel op tafel gelegd en wordt er een gezellige sfeer geschapen, b.v. door een kaars aan te steken. De bijeenkomst duurt twee uur. Het programma ziet er als volgt uit:

- men drinkt koffie met elkaar;
- op de eerste bijeenkomst vertelt men het levensverhaal aan elkaar en de plaats van het geloof in het leven;
- er wordt een gebed uitgesproken door de groepsleider;
- er wordt samen gezongen;
- men wisselt uit hoe het is gegaan na de vorige bijeenkomst en vertelt elkaar of afspraken die toen zijn gemaakt (b.v. ziekenbezoek) zijn gerealiseerd;
- het doel van de bijeenkomst wordt uiteengezet door de begeleiders;
- men leest met elkaar een overweging door om de beurt een alinea hardop voor te lezen; de overwegingen zijn bij elkaar gebracht in een handboek;
- men praat met elkaar over de gelezen tekst: begrijpt men de tekst en wat spreekt het meest aan en waarom;
- men gaat met elkaar na welke verbindingen gelegd kunnen worden tussen de gelezen tekst en het dagelijks leven van de deelnemers; men neemt zich concrete activiteiten voor die men de komende week kan proberen te doen;
- men eindigt de bijeenkomst met een gezamenlijk gebed en samenzang.

Achtergrondkenmerken

Bij de samenstelling van de kerngroep is bewust gestreefd naar een variatie in leeftijd en opleiding. Wel behoren vooral kerkelijk actieve leden tot de kerngroep: verschillende kerngroepleden hebben geparticipeerd in toerustingscursussen van het bisdom Roermond.

Leeftijdopbouw van de groepen:

21-30 jaar: 8 deelnemers

31-40 jaar: 7 deelnemers

41-50 jaar: 12 deelnemers

51-60 jaar: 11 deelnemers

61-70 jaar: 14 deelnemers

71-80 jaar: 13 deelnemers

Wat opvalt is dat de samenstelling zeer divers is qua leeftijd. De parochie is vooral trots op het aantal jongeren dat mee doet. De sleutelfiguur vertelt dat de groepen wat betreft opleiding redelijk gevarieerd zijn, maar er zijn wel iets meer vrouwen dan mannen. Wat betreft kerkbetrokkenheid is er redelijke variëteit: er participeren regelmatige kerkgangers, maar ook incidentele kerkgangers en zelfs een aantal dat niet meer bij de kerk betrokken was. Daarnaast participeren er enkele protestanten uit de Evangelische Gemeente. Er participeren uitsluitend Nederlanders. In de kerngroep zit een actief lid uit de Nederlandse Antillen. Onder de deelnemers zijn geen leden van Nieuwe Bewegingen. Wel zijn de betrokken priester en de diaken sympathisanten van de Emmanuelbeweging.

De motivatie

De motivatie om mee te doen is gelegen in de behoefte om in een veilige, huiselijke kring in kleine groepen samen te komen om over het geloof te spreken. De motivatie kan tevens gelegen zijn in een behoefte aan 'wijgevoel' gecombineerd met een behoefte om het geloof te delen met elkaar.

Bevorderen de groepen de vitaliteit van de parochie en van de kerk als geheel?

Volgens de betrokken pastoor (tevens zegsman) bevordert deelname aan de groep de betrokkenheid bij de parochie. Volgens hem komen sommige deelnemers die geen kerkganger (meer) waren, nu regelmatig in de vieringen. Ook vindt hij het opvallend dat uit de groepen weer andere groepsactiviteiten voortkomen (zoals een groep die samen teksten leest en een groep voor lofprijzing). De groepen geven niet alleen de deelnemers een sterke spirituele impuls, maar ook de professionals die er bij betrokken zijn (in dit geval de priester en de diaken). Ook voor hen hebben de groepen een sterk vitaliserende en inspirerende functie. De groepen zijn als een druppel in het water. Waar de druppel valt vormen zich steeds wijdere kringen er omheen. Dit symboliseert het uitwaaierende effect van de groepen.

Een belangrijk effect is ook dat de deelnemers die uit ‘tot rivaliteit neigende’ parochies komen, hun verschillen van inzicht en belangen opzij kunnen zetten, doordat zij elkaar op een dieper niveau hebben ontmoet. De pastoor vindt het een kans om buitenkerkelijken weer te betrekken bij het geloof en de kerk.

3 De SCC in de nieuwe religieuze bewegingen

3.1 Het voorkomen van SCC's in nieuwe religieuze bewegingen

Aan 17 erkende nieuwe bewegingen is eenzelfde vragenlijst voorgelegd als aan de parochies (zie de bijlage voor een overzicht van deze bewegingen). In totaal zijn er 14 nieuwe bewegingen aangeschreven en drie mondeling benaderd. In totaal zijn er dus 17 nieuwe bewegingen benaderd waarvan er 12 hebben gerespondeerd. De respons komt hiermee op 71%. Binnen alle nieuwe bewegingen die respondeerden bestaat minstens één SCC. Hiermee is de SCC een belangrijk kenmerk van de nieuwe bewegingen. Ondanks het feit dat enkele bewegingen niet gerespondeerd hebben, verwachten we dat ook in deze bewegingen SCC's zijn te vinden. Uit literatuur is namelijk bekend dat binnen nieuwe bewegingen bijna altijd SCC's voorkomen. Anders dan bij de parochies corrigeren we het percentage SCC's binnen de bewegingen daarom niet voor de nonrespons. Het gaat ons er in deze paragraaf om een inschatting te maken van het totaal aantal SCC's dat binnen nieuwe bewegingen voorkomt.

tabel 3.1 SCC's in de nieuwe bewegingen in Nederland per januari 2005.

	<i>aantal SCC's</i>
KCV gebedsgroepen	*120
Focolare	*110
Neo Katechumenale weg	26
Legioen van Maria	24
Marriage Encounter	20
Werkgroep Katholieke Jongeren WKJ	13
Geloof & Licht	5
Communione e Liberazione	4
Lifeteen	*3
Gemeenschap van de Heilige Familie	*2
Cursillo	1
Prelatuur van het Heilig Kruis en Opus Dei	precies aantal onbekend, maar waarschijnlijk vele ongeregistreerde groepen
	326
totaal	(plus een onbekend aantal groepen van Opus Dei)

*= schatting op basis van verstrekte informatie.

In tabel 3.1 staan de aantallen SCC's vermeld per nieuwe beweging. De KCV en Focolare hebben de meeste SCC's (respectievelijk 120 en 110 groepen), het Legioen van Maria volgt met 24 groepen, Marriage Encounter heeft 20 groepen, de Neo- Katechumenale weg 16 groepen en de WKJ 13 groepen. De aantallen van andere bewegingen zijn in aantal gering. De prelatuur van het Heilig Kruis en

Opus Dei kon geen aantallen noemen, maar vermoed wordt dan gezien de werkwijze van Opus Dei tientallen groepen actief zijn, die te typeren zijn als een SCC. We komen op een totaal van 326 SCC's (zonder de groepen van Opus Dei). Alle groepen (op een enkele na) voldoen aan alle vier de kenmerken.

3.2 De motivatie van de deelnemers aan een SCC binnen de KCV

Binnen het onderzoek is getracht om toestemming te krijgen om leden van enkele SCC's te mogen enquêteren. Het was erg moeizaam om hiervoor toestemming te krijgen. Uiteindelijk gaf alleen de KCV toestemming om binnen de gebedsgroepen de leden te bevragen. Via een sleutelfiguur is binnen drie doorsnee gebedsgroepen aan de leden een vragenlijst voorgelegd. Bijna alle deelnemers van de drie groepen hebben gerespondeerd en hun vragenlijst teruggestuurd.

Achtergrondkenmerken

Alle deelnemers van de drie KCV groepen waren boven de 30 jaar. De helft van de deelnemers was boven de 60 jaar. Een sterk vergrijsde groep dus. Tweederde van de deelnemers was vrouw, tweederde heeft minstens een middelbare of hogere beroepsopleiding gevolgd, wat gezien de hoge leeftijd zeer opvallend is en niet representatief. Tweederde is gehuwd. Er is dus een oververtegenwoordiging van ouderen, vrouwen en hoger opgeleiden in de gebedsgroepen van de KCV. Alle deelnemers beschouwen zich als behorend tot een kerkgenootschap, het merendeel behoort tot de R.-K. Kerk. De kerkelijke participatie van de deelnemers is zeer groot: 87% woont wekelijks een viering bij (in 2003 was dit gemiddeld 9% van de katholieken: KASKI kerncijfers 2004). Opvallend is ook dat 70% van de deelnemers vrijwilliger is in een parochie. Van de deelnemers aan de KCV gebedsgroepen beschouwt 90% zich ook lid van de KCV en negen van de tien KCV leden was dat al minstens enkele jaren.

Waardering van de gebedsgroepen

De algemene waardering is zeer groot: 83% heeft grote waardering en 17% gemiddelde waardering. Toegespitst op de onderdelen ziet het beeld er als volgt uit.

tabel 3.2 Waardering onderdelen gebedsgroepen (n=30)

	<i>grote waardering (%)</i>
samen bidden en lofprijzing	93
praten over het eigen geloof	71
uitwisselen hoe het met elkaar gaat	69
met elkaar praten over een bijbeltekst	68
samen vieren	67
samen de bijbel lezen	67
luisteren naar een spreker	59
samen koffie drinken en samen eten	44

Als men deelneemt in de gebedsgroepen vloeien daar volgens de respondenten ook andere activiteiten uit voort (zie tabel 3.3).

tabel 3.3 Mate waarin men participeert aan activiteiten die voortvloeien uit de gebedsgroepen (in %; n=30)

	<i>totaal:</i>		
	<i>regelmatig</i>	<i>af en toe</i>	<i>regelmatig + af en toe</i>
persoonlijke vriendschappen tussen de leden	54	27	81
liturgievieringen	40	37	77
verkondigings- en evangelisatieactiviteiten	32	44	76
participatie als vrijwilliger in een nieuwe beweging	48	20	68
uitstapjes	17	48	65
catechetische activiteiten	23	39	62
vrijwilliger in een parochie	43	18	61
contacten via e-mail of website	33	25	58
diaconale activiteiten	17	17	34
bedevaart	4	28	32
vrijwilliger in een leken-orde of -congregatie	13	9	22
familiedagen	4	13	17

Er ontstaan persoonlijke vriendschappen (81%), men woont liturgievieringen bij (77%), doet met elkaar aan verkondigingsactiviteiten (76%), zet zich binnen de KCV in als vrijwilliger (68%), doet mee aan uitstapjes (65%) of catechetische activiteiten (62%), wordt vrijwilliger in een parochie (61%), of onderhoudt e-mail contact met elkaar (58%). Diaconale activiteiten komen minder voor als uitvloeisel van een gebedsgroep (34%), evenals bedevaarten (32%). Al met al hangt de participatie in een gebedsgroep dus samen met de participatie aan veel andere activiteiten. Het gemeenschapsvormende en sociale aspect staat voorop: 80% krijgt vrienden via de gebedsgroep. Maar ook binnenkerkelijke activiteiten hangen sterk samen met de deelname aan de gebedsgroep. Het deelnemen aan

een gebedsgroep vormt een sterke stimulans tot het participeren in andere kerkelijke activiteiten.

Motivatie tot deelname

De motivatie om mee te doen aan een gebedsgroep van het KCV is vooral de behoefte om het eigen geloof te verdiepen (97%), de behoefte aan groei van het gebedsleven (87%), de behoefte om het geloof met elkaar te delen (86%), om iets te leren over de bijbel en het geloof (79%), en om samen een geloofsgemeenschap te vormen (63%). Minder vaak vormt de behoefte aan sociale contacten een motivatie. Steun voor persoonlijke problemen vormt geen belangrijke motivatie tot deelname (zie tabel 3.4).

In totaal zegt 43% dat de aanvankelijke motivatie in de loop van de tijd is gewijzigd. Er treden kleine verschuivingen op: van grote veranderingen hierin is geen sprake. De grootste veranderingen doen zich voor met betrekking tot sociale aspecten. Naarmate men langer meedoet met de groep, wordt de motivatie om te blijven in de groep meer sociaal van aard: het delen van het geloof met elkaar, het samen een geloofsgemeenschap vormen en de gezelligheid worden belangrijker.

tabel 3.4 Factoren die in sterke mate een rol spelen bij de motivatie deelname (in %; n=30)

	<i>aanvankelijke motivatie</i>	<i>motivatie na enige tijd</i>
verdiepen van eigen geloof	97	93
groei van gebedsleven	87	93
delen van geloof met elkaar	86	100
kennis opdoen over bijbel en geloof	79	79
samen een geloofsgemeenschap vormen	63	73
sociale contacten / gezelligheid	50	58
steun voor persoonlijke problemen	32	32

Werving

Men komt tot deelname vooral via vrienden en kennissen (40%) of via familie (27%). Schriftelijk wervingsmateriaal speelt nauwelijks een rol bij de werving. In de meeste gevallen neemt een vriend of familielid iemand mee naar een gebedsgroep.

Opvattingen over de openheid van de groep

Hoe open of gesloten ziet men de eigen groep? Dit zien we in tabel 3.5.

tabel 3.5 Mate van instemming met stellingen over openheid - geslotenheid (in %)

	(helemaal) mee eens
de groep bestaat uit een vaste kern van mensen die elkaar al lang kent	82
deelname stimuleert mijn betrokkenheid bij de parochie	41
ik vind het best moeilijk als er nieuwe leden in onze groep komen	29
nieuwe deelnemers worden niet zo makkelijk geaccepteerd	11
binnen de groep zijn veel wisselingen	4

Het is evident dat de groepen van de KCV bestaan uit een vaste kern van mensen die elkaar al lang kent. Toch vindt slechts 29% het moeilijk als er nieuwe leden bij komen en denkt 11% dat nieuwe mensen niet geaccepteerd worden. Uit het onderzoek blijkt echter dat het niet zo vaak voorkomt dat er nieuwe mensen bijkomen.

Voor 41% van de deelnemers geldt dat zij door de deelname aan de groep meer betrokkenheid voelen bij de parochie. In deze zin is de deelname aan de SCC dus een bijdrage aan de vitalisering van het kerkelijk leven door middel van de toegenomen betrokkenheid bij de parochie.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de inhoudelijke kenmerken van de groepen van drie nieuwe bewegingen: Focolare, de KCV en Lifeteen. Focolare en de KCV zijn de bewegingen waar de meeste SCC's zijn te vinden. Lifeteen is interessant omdat zij zich richt op jongeren.

3.3 Gebedsgroepen binnen de Katholieke Charismatische Vernieuwing

Kenmerken en organisatie

Uit de folder 'Informatie over 15 nieuwe bewegingen en gemeenschappen':

“De Katholieke Charismatische Vernieuwing kent geen stichter en geen strakke organisatie. Er is een onderlinge betrokkenheid van gebedsgroepen, gemeenschappen, werkgroepen en individuele personen. Wat hen verbindt is een ervaring van de Heilige Geest als een persoonlijke liefdegave van God. Daardoor komen zij tot een meer levend geloof, een nieuwe beleving van de sacramenten, een openheid voor Gods woord in de Heilige Schrift, een intens gebedsleven en een bereidheid tot het ontvangen en gebruiken van de gaven van de Geest, de charisma's.” (p.5)

Volgens de sleutelfiguur zijn er binnen de Katholieke Charismatische Vernieuwing ongeveer 120 gebedsgroepen verspreid over Nederland. Hiervan zijn 90

groepen met volwassenen boven de 50 jaar, 10 groepen met jongeren en 20 groepen met Antillianen die in de eigen taal bijeen komen. Sommige groepen hebben een band met een parochie. De groepen komen wekelijks of tweeweekelijks bij elkaar, meestal bij een van de deelnemers thuis, maar soms ook in een ruimte van een parochie. De groepen zorgen voor hun eigen financiën.

Opzet van de gebedsgroepen

De bijeenkomst voor de volwassenen ziet er volgens de sleutelfiguur als volgt uit:

- men begint de bijeenkomst met lofprijzing, liederen, gebeden: ongeveer een half uur;
- bijbellezing, b.v. het evangelie van de zondag;
- voorbeden;
- voor of na de bijeenkomst is er ruimte voor gezellig samenzijn en koffie drinken.

De bijeenkomsten van de jongeren zien er als volgt uit:

- een 'ijsbreker' in de vorm van een sociale activiteit;
- gebed en lofprijzing, hierbij wordt gebruik gemaakt van muziek: beat, zingen en spelen;
- catechetisch onderdeel: b.v. een spreker, een bepaald thema bespreken;
- een naar buiten gerichte activiteit: naar bioscoop, feest, spel.

Op enkele plaatsen zijn er groepen die zich beperken tot samen bidden.

Binnen de KCV wordt er materiaal ontwikkeld dat gebruikt wordt in de gebedsgroepen of er wordt buitenlands materiaal vertaald (o.a. de Levende Geest methode). Er bestaat ook een speciaal jongerentijdschrift.

Activiteiten die voortkomen uit de gebedsgroep

De leden van de groepen zien elkaar vaak ook op andere bijeenkomsten, al dan niet georganiseerd vanuit de gebedsgroepen. De jongeren houden zich soms bezig met evangeliseren. Verder zijn er tienerkampen en vormselweekenden. Soms komen er uit de groepen stichtingen voort; soms richt men een retraitehuis op of doet men diaconaal werk als voortvloeiende uit de gebedsgroep. Soms worden deelnemers actiever in een parochie, b.v. als vrijwilliger.

Begeleiding van de groepen

Volgens de sleutelfiguur wordt er aandacht gegeven aan de vorming van 'leiders' van groepen. Voor de begeleiders zijn er regelmatig terugkerende vormingsweekenden. Jaarlijks is er een landelijk weekend onder de naam toerustingsweekend. Ten behoeve van de jongerengroepen worden er binnen de KCV 'trekkers' opgeleid. Dit zijn jongeren tussen de 18- 25 jaar die gedurende vier weekenden worden opgeleid tot 'trekker': iemand die een groep kan oprichten en begeleiden.

De deelnemers

Er zijn gemiddeld 10 deelnemers per groep met een variatie van tussen de 5 en 40 personen. Er zijn in totaal geschat 120 groepen. Het gaat dus om geschat 1200 deelnemers in Nederland, 60% vrouw en 40% man. De groepen voor volwassenen zijn veelal ontstaan in de zeventiger jaren en bestaan nu nog. Een gevolg is echter wel dat de leeftijd van de deelnemers hoog is.

De groepen voor jongeren (12-18) kunnen als volgt ontstaan. Een parochie meldt zich aan voor een vormselweekend bij de KCV. Naar aanleiding van zo'n weekend ontstaat er binnen een parochie een vormselgroep. Daarna groeien deze groepen soms uit tot tienergroepen waarin de jongeren structureel bij elkaar blijven komen. Deze groepen vinden plaats binnen de parochie, maar worden ondersteund door de KCV.

Daarnaast zijn er groepen die bestaan uit studerende jongeren die gedurende hun studietijd deelnemen aan een gebedsgroep. Om deze reden wisselt de samenstelling van dergelijke groepen nogal sterk. Deze jongeren zijn hoger opgeleid dan gemiddeld: vaak HBO en WO, blank en uit de stad. De laatste jaren wordt dit wat meer een doorsnee van de Nederlandse samenleving.

Van de 120 groepen bestaan 20 groepen uit Antillianen. De Antillianen vieren en bidden in het Papiamentu. De groepen zijn homogeen wat betreft land van herkomst. Er zijn ook enkele Spaanssprekende en enkele Engelsprekende groepen. De kerkelijke achtergrond van de deelnemers is overwegend rooms-katholiek. Ongeveer 5% van de deelnemers is niet katholiek en op de tienerkampen ongeveer 10%. Men trekt vooral randkerkelijken en kerkelijken. Buitenkerkelijken worden nauwelijks bereikt.

Motivatie

Volgens de sleutelfiguur doen mensen mee vanwege een behoefte aan spiritualiteit, vanuit een zoeken naar spiritualiteit en zingeving. Volgens hem kan het zijn dat als men een tijd deelneemt, men verder betrokken raakt op Christus en de kerk. Vaak volgt er ook vanuit de deelname een heroriëntering op het leven waarbij de betrokkenheid op de kerk en de groep steeds groter wordt. Soms blijkt na enige tijd van deelname dat het toch niet helemaal is wat men zoekt, soms schrikt men ook van wat men aantreft in de groep: b.v. het spreken in tongen, klappen, zingen etc. Soms treft men bij deelname een 'incrowd' aan, een groep die al heel lang bij elkaar komt in dezelfde samenstelling, dit kan instroom van nieuwe leden in de groep bemoeilijken.

Openheid

Openheid is volgens de sleutelfiguur zeker het doel. Maar als de groepen een tijd draaien, dan raken zij ten dele 'gesloten'. Dit is een niet beoogd effect. De KCV worstelt met het probleem hoe zij 'de boodschap kunnen communiceren' en nieuwe leden kunnen trekken. Bij jongeren is een groei zichtbaar, bij ouderen de

laatste jaren niet meer. Men heeft moeite om met buitenkerkelijken in contact te komen, alhoewel men dit wel beoogt.

Werving

De werving van nieuwe leden gebeurt hoofdzakelijk via mond tot mond reclame en door het binnenhalen van vrienden en bekenden. Het probleem is dat veel groepen vergrijsd zijn en al heel lang in dezelfde samenstelling bestaan. Hierdoor wordt het moeilijk om nieuwe leden in deze groep op te nemen.

Werving onder jongeren en jonge gezinnen heeft nu de prioriteit. Er bestaat het idee dat er onder jongeren en jonge gezinnen een groeiende openheid is voor de KCV. Binnen de KCV bestaat er dan ook een groei van de groepen voor jongeren en jonge gezinnen en een geleidelijke afname van de oudere groepen.

Er zijn ongeveer 200 nieuwe deelnemers per jaar en er kan ongeveer drie keer per jaar een nieuwe groep worden gestart. Er is dus sprake van een bescheiden groei.

3.4 De SCC in Focolare

Kenmerken en organisatie

Focolare is een door de R.-K. Kerk erkende lekenbeweging opgericht door Chiara Lubich in 1943 / 1944 in Trento Italië. In Nederland bestaat Focolare vanaf 1961. Op de internationale website van Focolare wordt de spiritualiteit van Focolare als volgt omschreven:

“A new current of spirituality based on the Gospel (...) - the spirituality of unity - giving rise to a movement of spiritual and social renewal which is markedly communitarian in nature.” (www.focolare.org)

Het doel van Focolare is om door wederzijdse liefde het Evangelie te concretiseren in het leven. Het deelnemen aan groepen / cellen vormt een essentieel onderdeel om deze doelstelling te bereiken. Binnen Focolare staat de gemeenschap centraal: de gemeenschap is als het ware een sacrament.

De kern van Focolare in Nederland bestaat uit zeven Focolaregemeenschappen (focolares): drie mannen- en vier vrouwengemeenschappen, ieder bestaand uit 4 tot 6 personen. De leden leven celibatair en leggen geloften af. In totaal gaat het hierbij dus om ongeveer 30 personen. Daaromheen bestaat een vaste kern van actieve leden van ongeveer 550 mensen (incl. de Focolaregemeenschappen). Daaromheen bestaat een brede beweging van 1200 personen. Dit zijn de mensen die regelmatig de bijeenkomsten bijwonen en aan activiteiten meedoen. Het contactbereik is echter veel groter: het blad ‘Woord van Leven’ heeft een oplage van 9000 en dit blad bereikt ongeveer 15.000 personen (schatting).

Alle actieve leden komen regelmatig bijeen in cellen (ongeveer 700 personen) die kenmerken hebben van Small Christian Communities. Er zijn ongeveer 110 groepen of cellen. Er zijn verschillende soorten cellen:

- 27 Woord van Leven groepen: zij komen samen rond het Woord van Leven;
- 11 gezinsgroepen;
- 10 regionale gemeenschappen van 20 à 40 personen die maandelijks bijeenkomen;
- 34 vrijwilligersgroepen;
- 13 jongerengroepen;
- 11 tienergroepen;
- 4 kindergroepen;
- er zijn in totaal een tiental priesters en een zestigtal religieuzen (m/v) aangesloten bij Focolare; zij komen onderling ook bij elkaar.

Daarnaast zijn er de Mariapoli: grote meerdaagse bijeenkomsten. In beginsel zijn het zomerbijeenkomsten. In Nederland worden ze doorgaans gehouden met Hemelvaart en Pinksteren.

Inhoudelijke kenmerken van de SCC binnen Focolare

Volgens de sleutelfiguur komen de groepen wekelijks, tweewekelijks of maandelijks bij elkaar. De groepen komen meestal bij iemand thuis bij elkaar, soms in een parochie of in de werksituatie. De bijeenkomsten verlopen ongeveer als volgt:

- gestart wordt met een verdiepingsmoment, b.v. aan de hand van het blad: Woord van Leven waarin Lubich elke maand een gedachte meedeelt;
- dan volgt moment van uitwisseling: wat kun je met het Evangelie doen in het dagelijks leven;
- voor of na de bijeenkomst is er ruimte voor informele momenten.

Men gebruikt op de eerste plaats de Bijbel, maar er is ook materiaal dat uit de eigen beweging komt. Teksten van de stichteres Lubich worden veel gebruikt (Woord van Leven), tevens audiovisueel materiaal waarin Lubich spreekt.

Op de regiobijeenkomsten is er elke maand een videobijeenkomst over alles wat er wereldwijd op Focolaregebied gebeurt. Deze band wordt door alle 550 vaste leden gezien.

Activiteiten die uit groepen voortkomen

De deelnemers aan de SCC's komen ook vaak in andere samenstelling bijeen. Er is tussen de leden een behoorlijk intensief contact. Men wordt vrienden of in ieder geval bekenden van elkaar. Er is over het algemeen een grote betrokkenheid op elkaar. Vele leden participeren in belangrijke projecten buiten Focolare, zoals de Wereld Jongeren Dagen. In het buitenland is Focolare ook betrokken bij maatschappelijke projecten, in Nederland is dit nog niet zo gebruikelijk.

Begeleiding van de groepen

De leiders van de groepen worden apart opgeleid en komen ook tussentijds regelmatig samen om de stand van zaken te bespreken.

Kenmerken van de deelnemers

Schattingen van de leeftijd van de deelnemers zijn moeilijk te geven. Op de Mariapoli is 40% onder de 30 jaar. Over het algemeen is het ledenbestand de laatste jaren wat verjongd. De opleiding van de deelnemers is hoger dan gemiddeld. De wens bestaat dat er meer mensen met lagere opleiding bij komen, maar men weet niet goed hoe men dit kan bereiken. Er zijn meer vrouwen (60%) dan mannen (40%). De meeste deelnemers komen uit Nederland. Er zijn een aantal Rwandese leden. De deelnemers zijn overwegend katholiek (90%), de rest is protestant en een enkeling is moslim. Over het algemeen zijn het kerkbetrokken leden. Volgens de sleutelfiguur zit de groei op het ogenblik echter vooral in randkerkelijken. Nieuwe leden komen vaak mee met bekenden die al lid zijn. De gemeenschap is heel belangrijk, ook als motivatie om mee te doen. Volgens de sleutelfiguur starten mensen soms vanuit een behoefte aan gemeenschap en worden zij al gaandeweg ‘aangeraakt’ en wordt hun motivatie meer spiritueel². De vaste kern is stabiel, daarbuiten zijn er mensen die komen en gaan. Vaak komen mensen ook weer terug. Dan blijkt de aanraking toch op een dieper niveau te hebben plaatsgevonden en is de aanraking gebleven en keert men na een tijdje terug bij Focolare. Vanuit de betrokkenheid bij Focolare wordt men vaak ook actief in een parochie. Bij Focolare krijgt men dan de voeding en de stimulans om hier mee door te gaan.

Werving van deelnemers

De werving van nieuwe deelnemers gaat bijna geheel door middel van persoonlijk contact.

3.5 LIFE TEEN

Kenmerken en organisatie

LIFE TEEN (in het vervolg aangeduid als Lifeteen) is een Amerikaans initiatief voor tieners en jongeren. In de V.S. bestaat het al 20 jaar. Lifeteen is opgericht door Dale Fushek. Op de Amerikaanse site van Lifeteen staat de volgende doelstelling vermeld:

“LIFE TEEN, Inc., is an international Catholic ministry that serves the Church and leads teens closer to Christ by providing resources and training that encourage vibrant Eucharistic celebrations and opportunities for teens to grow in their faith.” (bron: www.lifeteen.com).

De eucharistie staat centraal en men organiseert daarna de zogenaamde Life night: een bijeenkomst voor tieners. Daarnaast staat gemeenschapsvorming centraal: de tieners moeten zich thuis voelen en mogen komen zoals ze zijn:

² Uit onderhavig onderzoek naar de motivatie onder KCV-leden bleek overigens het tegenovergestelde. Redenen om deel te nemen zijn aanvankelijk zowel spiritueel als sociaal van aard en worden op den duur meer sociaal van aard.

‘come as you are’. Ook is er een parallelprogramma voor 19+ (meestal ouders). Om elders Lifeteen te mogen oprichten, moet eerst toestemming gevraagd worden aan Lifeteen in de V.S.

In Nederland is in april 2002 een Nederlandse afdeling opgericht vanuit het dekenaat in Sittard. Op het ogenblik functioneert Lifeteen zelfstandig zonder bemoeienis van het dekenaat. Lifeteen wordt ondersteund door een vaste priester en is gericht op jongeren van 12 tot 19 jaar. Lifeteen Nederland verkeert nog in de beginfase. Men tracht het Amerikaanse concept toepasbaar te maken binnen de Nederlandse context die uiteraard aanmerkelijk verschilt van de Amerikaanse. In Nederland is momenteel één groep actief in Sittard. Verder zijn er groepen in oprichting in Roermond en Eindhoven en wordt er nagedacht door mensen uit Maastricht, Epen, Diemen en Groningen om Lifeteen in de toekomst ook in die plaatsen op te starten.

De gemeenschap in Sittard bestaat uit een kerngroep van zeven personen die de activiteiten voor de jongeren aanbiedt en organiseert. Er zijn in totaal 40 à 50 tieners in het bestand, waarvan er per keer ongeveer 20 à 25 tieners komen. Hieronder bevindt zich een vaste kern van 10 à 15 tieners die elke twee weken de Lifeteen bijeenkomst bijwoont. Deze vaste kern die tweewekelijks bij elkaar komt, kan als een SCC opgevat worden, evenals de kerngroep die de activiteiten organiseert.

Kenmerken van de bijeenkomsten

Eenmaal per twee weken is er een Lifeteen avond die bestaat uit een eucharistieviering en een groepsbijeenkomst (Life Night). De groepsbijeenkomst na de viering lijkt op een SCC: er komen meestal dezelfde mensen, de bijeenkomst is structureel, het aantal deelnemers is echter wat aan de hoge kant om te spreken van een SCC. Toch is hier qua opzet en doelstelling sprake van een SCC. Opbouw van de avond is als volgt.

- Om 18.15 is er een warming up; de tieners worden verwelkomd, men bespreekt met elkaar hoe het gaat, men oefent de liedjes voor de mis.
- Om 18.30 begint de eucharistieviering die voorgegaan wordt door een vaste priester. De mis is door en voor jongeren. Er is eigen muziek gespeeld door een eigen band (vooral liturgische worship- and praisemuziek). De preek is aangepast aan het jonge publiek en is interactief van opzet. Het doel is dat de tieners de preek goed begrijpen en zich erbij betrokken voelen. De priester pakt de microfoon en loopt de kerk in, spreekt tieners aan en er ontstaan gesprekjes met tieners. Soms hanteert men andere werkvormen zoals toneelstukjes.
- Na de viering komt men in een nevenruimte bij elkaar voor de Life night. Deze bestaat uit vier onderdelen: (1) Gather: tieners komen bij elkaar, er is een welkomstwoordje, voorstelrondje, er is drank en iets te eten. Soms wordt er een spel gespeeld als ice-breaker; (2) Proclaim: hierin komt de hoofdbod-

schap naar voren in de vorm van een thema; (3) Break: doorwerking van het thema in kleine groepjes of andere verwerkingsmanieren; (4) Send: het thema wordt geconcretiseerd en er wordt samen gebeden. Vaak krijgen de tieners iets tastbaars mee (een briefje, kruisje, hartje e.d.) om ook buiten de groep herinnerd te worden aan wat besproken en ervaren is.

- De avond eindigt om 21.00.

Kenmerken van de deelnemers

De leeftijd van de tieners is tussen de 12 en 19 jaar. De meeste tieners zijn 14 à 16 jaar. Wat betreft opleiding zijn het vooral jongeren die een havo / vwo school bezoeken. Met de vmbo school in de buurt is geen contact. De hoop bestaat dat men op den duur ook minder hoog opgeleide tieners bereikt. Verder zijn er iets meer meisjes dan jongens.

De tieners komen overwegend uit Nederland, maar er zijn ook enkele Afrikaanse, Franstalige tieners lid, maar deze komen slechts sporadisch.

Men trekt vooral randkerkelijke tieners, maar ook kerkelijke en niet-kerkelijke tieners. De variatie in kerkelijkheid lijkt in de groep geen grote problemen op te leveren. Men bereikt dus ook niet-kerkelijke tieners, die via Lifeteen voor het eerst met de kerk en het geloof in aanraking komen. Daarentegen zijn er binnen de groep ook verschillende tieners die aangesloten zijn bij Nieuwe Bewegingen (de KCV, Neo-catechumenaat, Emmanuelbeweging).

Het blijkt dat tieners die betrokken zijn bij Lifeteen niet méér doen bij hun eigen parochie, op een enkeling na. Dit geldt uitdrukkelijk wel voor de kerngroep: de leden hiervan doen allen veel vrijwilligerswerk in hun eigen parochie.

Motivatie voor deelname

Volgens de sleutelfiguur komen de jongeren naar de Lifeteen avond voor anderen, de gezelligheid en de muziek op de Lifeteen avond. Soms komt men voor de gezelligheid mee met andere leden, maar is men eenmaal enkele keren geweest dan geldt voor een deel van de tieners dat hun motivatie meer religieus wordt. Bij de organisatie van Lifeteen is men niet goed bekend met redenen waarom mensen na een tijdje wegblijven of definitief afhaken. Wel worden alle deelnemers op de lijst opgebeld vóór een bijeenkomst, dus komt men regelmatig dan bestaat er een goed zicht op redenen voor een (tijdelijke) afwezigheid.

Werving

Alle tieners die op de lijst staan (40 à 50) worden voorafgaand aan de avond opgebeld en/of gemaïld met de vraag of zij komen. Zo weet men ook wie er komen en waarom sommigen niet komen. Er komen meestal zo'n 20 à 25 tieners en er is een vaste kern van 10 à 15 tieners, de rest is zo nu en dan aanwezig. Soms nemen de tieners vrienden van school mee, soms nemen ze hun ouders mee. Werving van nieuwe leden gebeurt met folders en posters, via parochieblaadjes en via persoonlijke benadering. Op grote bijeenkomsten waar jongeren

bij elkaar zijn in een kerkelijke context wordt info verspreid (b.v. de katholieke jongeren dagen). Ook maakt men reclame door op dergelijke dagen muziek te maken met de eigen band. In het eigen bisdom (Roermond) is de Christoffeldag een gelegenheid om de eigen organisatie bekend te maken. Via deze dagen komen er per jaar ongeveer één tot drie nieuwe leden. Via vrienden en medescholieren komen er per jaar ongeveer vier nieuwe tieners per keer mee. Per jaar komen er zo ongeveer tien 'vaste' deelnemers bij.

De kerngroep is een SCC

De kerngroep van zeven personen en een priester (de core-members) bereidt de bijeenkomsten voor en komen wekelijks bij elkaar. De eerstverantwoordelijke voor de planningsavond is tevens de eerstverantwoordelijke voor de volgende Lifeteen bijeenkomst. Dit varieert steeds. De bijeenkomst van de core-members begint met gebed, b.v. aan de hand van een icoon, een geloofsbelijdenis, bijbeltekst, een verdiepend thema enz. Van daaruit organiseert men de activiteiten voor de tieners. Men sluit ook weer af met gebed.

4 De SCC in lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie

4.1 Het vóórkomen van SCC's in lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie

Aan 42 lekgroepen die gelieerd zijn aan een orde of congregatie zijn vragenlijsten gestuurd. De namen en adressen van deze groepen zijn verkregen via de KNR die recent een inventarisatie heeft gemaakt van deze groeperingen. Er zijn 36 ingevulde vragenlijsten teruggekomen, de respons was dus 86%.

Ook hiervoor geldt dat wij de non-respons beschouwen als mogelijke indicator voor het niet voorkomen van SCC's in de groepering. We beschouwen daarom (evenals in parochies) tweederde van de non-respons als een indicatie dat er geen SCC is in de groepering en eenderde van de non-respons als echte 'non-respons' (vergeten, geen tijd e.d.). Uit Tabel 4.1 blijkt dat in 25 van de 39 groeperingen minstens een SCC voorkomt, in 11 geen SCC voorkomt en dat 3 groeperingen onvoldoende informatie hebben om de vraag te beantwoorden.

tabel 4.1 Voorkomen SCC's in lekgroepen gelieerd aan ordes en congregaties (gecorrigeerde respons)

	<i>aantal</i>
één of meer SCC's	25
geen SCC	11
onbekend	3
totaal	39

In tabel 4.2 staat een overzicht van de SCC's per groepering. De groeperingen met de meeste SCC's zijn de Karmelorde (30), de Franciscaanse beweging (15) en de Franciscaanse lekenorde (13).

tabel 4.2 Aantal SCC's in de lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie die minstens een SCC hebben

Karmelorde O.Carm.	30
Franciscaanse beweging	15
Franciscaanse Leken Orde	13
Lekenorde van de Teresiaanse Karmel O.C.D.S.	9
Karmelbeweging	8
Oblaten van de H. Franciscus van Sales	7
Dominicaanse Lekengemeenschap Nederland (DLN)	5
Orde der Augustijnen	5
Dominicaanse aanwezigheid in Zwolle	4
Chevalier Verbondenen	4
D'Alzon gemeenschap	3
Priory Emmaus Reguliere Kanunnikessen van het Heilig Graf	2
Abdij van Berne	2
zusters van de Goddelijke Voorzienigheid	2
St. Willibrordsabdij te Doetinchem	2
Sacramentijnen ofweg congregatie van het H. Sacrament	2
Missionaire Beweging van Afrika	2
woongemeenschap De Wonne	minstens 1
Congregatie zusters Augustinessen van Sint Monica	minstens 1
Societeit voor Afrikaanse Missiën	minstens 1
Priorij Emmaus/Reguliere Kanunnikessen van het Heilig Graf	minstens 1
Stichting Jeanette Noëlhuis	1
Het huis van Antonia	1
Broeders FIC, provincie Nederland	1
totaal aantal groepen	119

In totaal voldoet 82% van alle gerapporteerde SCC's aan alle kenmerken, het gaat daarbij concreet om 98 groepen. Als een SCC niet voldoet aan alle kenmerken komt dit meestal omdat de groep groter is dan 20 personen.

tabel 4.3 Kenmerken van de groepen binnen de lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie (in %)

	%
tussen de 5-20 deelnemers	82
groep komt bij elkaar om het geloof te delen en samen te bidden	96
groep komt regelmatig bij elkaar	100
groep komt gedurende langer tijd bij elkaar	100
SC0 voldoet aan alle kenmerken	82 (n=98)

Traditie.

Drie groepen staan in traditie van nieuwe beweging, het merendeel van de overige groepen in de traditie van een orde of congregatie. Slechts één SCC staat niet in een bepaalde traditie.

4.2 De motivatie van de deelnemers

Er zijn binnen dit onderzoek geen gegevens verzameld over de motivatie van de leden van SCC's binnen groepen die aan een orde of congregatie zijn gelieerd. Aangenomen mag worden dat overwegingen om deel te nemen lijken op die van de deelnemers aan een SCC in een parochie of binnen een nieuwe beweging. Ook hier zullen de behoefte aan verdieping van het geloof binnen een kleinschalige context waarschijnlijk een rol spelen. Waarom men dit bij voorkeur doet binnen een groep die verbonden is met het gedachtegoed van een orde of congregatie kan hier helaas niet beantwoord worden. Verder onderzoek hiernaar zou gewenst zijn.

5 Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

In het onderzoek is gebruik gemaakt van de volgende definitie van een SCC:

- een SCC heeft tussen de 5 en de 20 deelnemers;
- een SCC komt bij elkaar met het doel om het geloof met elkaar te delen en te bidden;
- een SCC komt regelmatig (wekelijks, tweewekelijks, maandelijks, twee maandelijks of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar om het geloof met elkaar te delen en te bidden;
- een SCC komt gedurende langere tijd (b.v. één of meerdere jaren) bij elkaar.

In dit onderzoek zijn ook die groepen betrokken die aan de kenmerken van een SCC voldoen, maar die zichzelf geen SCC noemen. Het gaat in dit onderzoek om *de kenmerken* van de groep, niet om de naam waarmee de groep zich aanduidt. Het kan dus gaan om groepen die zich expliciet een ‘SCC’ noemen, maar ook om groepen die bekend staan als bijvoorbeeld: kleine kerkgemeenschap, gebedsgroep, rozenkransgroep of bijbelgroep.

De onderzoeksvragen in dit onderzoek zijn onderzocht binnen drie contexten:

- binnen parochies;
- binnen de nieuwe bewegingen als Focolare en de KCV;
- binnen de lekenbewegingen van orden en congregaties

Er stonden drie onderzoeksvragen centraal. Hieronder volgt een samenvatting van deze vragen met de antwoorden.

1. *Welke initiatieven zijn er op het gebied van SCC's? Hoeveel SCC's zijn er binnen parochies, nieuwe bewegingen en lekenbewegingen van orden en congregaties? Vanuit welke tradities (SCC, Oikos, Lifeteen, Renew, basisgemeenschap) werken deze initiatieven? Wat is hun manier van werken? Welke wervingsmethodes gebruiken deze groepen?*

Eén op de vier à vijf parochies heeft een SCC en er zijn in totaal naar schatting 319 parochies met minstens één SCC. Omdat sommige parochies meerdere SCC's hebben, komt het totaal aantal SCC's in de parochies op 552.

Binnen de nieuwe bewegingen komen minstens 326 SCC's voor en binnen leken-groepen die aan een orde of congregatie zijn gelieerd komen er 98 SCC's voor (zie tabel 5.1).

tabel 5.1 Voorkomen SCC's in Nederland

	<i>geschat aantal</i>
binnen parochies	552
binnen lekgroepen gelieerd aan een orde of congregatie	98
binnen nieuwe bewegingen	326

In tabel 5.1 is sprake van dubbeltellingen. Als we corrigeren voor het aantal SCC's in parochies dat binnen een nieuwe beweging valt (16%) en voor het aantal SCC's in parochies, dat gelieerd is aan een orde of congregatie (10%) komen we op een geschat aantal SCC's in Nederland van 833. Als we ervan uitgaan dat er gemiddeld 12 deelnemers per SCC zijn, dan nemen er in totaal ongeveer 10.000 deelnemers deel aan SCC's in Nederland. Ongeveer tweederde van alle SCC's bestaat binnen parochies. Binnen het aartsbisdom zijn zowel procentueel (36% van de parochies) als absoluut (geschat: 104) de meeste parochies met een SCC.

Binnen welke traditie staan nu de SCC's die in de parochies bestaan? 25% van de SCC's werkt niet volgens een bepaalde stroming of is niet in een bepaalde traditie te plaatsen, 16% staat binnen de traditie van een nieuwe beweging en 10% binnen de traditie van een orde of congregatie. Verder vallen er bijbelleesgroepen onder (9%), gebedsgroepen (7%), langlopende alpha-groepen (7%) en Geloven-nu groepen (5%). Dit laatste ondanks het feit dat de opzet van de Geloven-nu groepen in principe niet leidt tot SCC's.

Binnen 12 bekende en door Rome erkende nieuwe bewegingen zijn minstens 326 SCC's geteld, waarbij Opus Dei niet kon aangeven hoeveel groepen er waren. De meeste SCC's zijn te vinden binnen de KCV (120) en Focolare (110). Geschat wordt dat ongeveer 88 SCC's binnen parochies banden hebben met een nieuwe beweging. Dit betekent dat er minstens 238 SCC's zijn van nieuwe bewegingen die niet binnen parochies opereren.

Uit interviews met sleutelfiguren van Focolare en de KCV blijkt het volgende. De opzet van de groepen is zodanig dat lofprijzing, gebed en bijbellezing een centrale plaats innemen. Men leidt intern mensen op om de groepen te begeleiden. Binnen de KCV zijn de groepen meer vergrijsd dan binnen Focolare. Er is een oververtegenwoordiging in de groepen van vrouwen, ouderen en hoger opgeleiden en er zijn slechts enkele groepen waaraan allochtonen (Antillianen) deelnemen. Opvallend is dat men vooral kerkelijke mensen bereikt. Hoewel men dit uitdrukkelijk betreurt, worden randkerkelijken en onkerkelijken minder goed bereikt. Kijken we naar de kenmerken van de leden van de KCV (die apart bevroegd zijn), dan blijkt dat de deelnemers zeer kerkelijk zijn. Zowel binnen de KCV als binnen Focolare voert men beleid op het aantrekken van jongeren (KCV) en jonge

gezinnen (Focolare) en ziet men dit als speerpunten in het beleid. Binnen deze doelgroepen is dan ook een lichte groei te constateren.

Het materiaal dat gebruikt wordt is meestal specifiek ontwikkeld binnen de bewegingen (het gaat soms om vertaald materiaal uit het buitenland).

Wat betreft de lekgroepen die gelieerd zijn aan een orde of congregatie, constateren we dat tweederde minstens één SCC heeft (25 van de 39 groepen rapporteren minstens één SCC).

De werving van de deelnemers gebeurt in bijna alle gevallen via persoonlijke contacten, vooral via vrienden en familie; dit geldt zowel voor de groepen in de parochies als voor de groepen in de nieuwe bewegingen. Alle ondervraagden zijn het erover eens dat mond-tot-mondreclame het belangrijkste is en dat schriftelijk wervingsmateriaal weinig effect heeft.

2. *Wat is de motivatie van de deelnemers om aan SCC's deel te nemen? Welke functie vervult deelname voor de deelnemers?*

Uit gegevens die zijn verzameld onder sleutelfiguren van SCC's in parochies, blijkt dat de motivatie om deel te nemen aan een SCC gelegen is in een combinatie van factoren: men zoekt verdieping van het geloof en wil dit graag in een kleine vertrouwde context doen.

Uit de gegevens die zijn verzameld onder de deelnemers van de gebedsgroepen van de KCV, blijkt dat de motivatie om mee te doen aan een gebedsgroep vooral gelegen is in de behoefte om het eigen geloof te verdiepen (97%), de behoefte aan groei van het gebedsleven (87%), de behoefte om het geloof met elkaar te delen (86%), iets te leren over de bijbel en het geloof (79%), en de behoefte om samen een geloofsgemeenschap te vormen (63%). Minder vaak vormen de behoefte om sociale contacten op te doen een motivatie tot deelname. Steun voor persoonlijke problemen vormt geen belangrijke motivatie tot deelname.

In totaal zegt 43% dat de aanvankelijke motivatie in de loop van de tijd is gewijzigd. Er treden kleine verschuivingen op, van grote veranderingen hierin is geen sprake. De grootste veranderingen doen zich voor met betrekking tot sociale aspecten. Naarmate men langer meedoet in een SCC, wordt de motivatie om te blijven in de groep meer sociaal van aard: het delen van het geloof met elkaar, het samen een geloofsgemeenschap vormen en de gezelligheid worden belangrijker.

3. *In hoeverre kunnen SCC's bijdragen aan de vitalisering van het kerkelijke leven?*

Ondanks conservatieve schattingen blijkt dat één op de vier á vijf parochies een groep heeft die als SCC is te kenmerken. Blijkbaar is de SCC een vitale en veel voorkomende structuur binnen parochies, waar mensen gedurende langere tijd in

kleine groepen bij elkaar komen om het geloof met elkaar te delen. Dit komt veel meer voor dan bekend was. Het blijkt dat slechts een klein gedeelte van de parochie-SCC's in de traditie staat van een nieuwe beweging of een beweging die aan een orde of congregatie is gelieerd. Dit betekent dat parochies op eigen kracht en zelfstandig het grootste deel van de SCC's instellen en daarmee blijkbaar inspelen op een behoefte die er binnen hun parochie bestaat. Bovendien betekent dit dat parochies niet afhankelijk zijn van nieuwe bewegingen of van ordes en congregaties voor het instellen van SCC's, maar hier blijkbaar zelf goed toe in staat zijn. Het gaat hier om een vitaal aspect van parochies dat niet eerder in beeld is gebracht.

Binnen alle onderzochte nieuwe bewegingen komen SCC's voor en binnen leken-groepen die aan een orde of congregatie zijn gelieerd komen in tweederde van de groepen SCC's voor. Binnen de nieuwe bewegingen en aan ordes of congregaties gelieerde groepen, is de SCC een zeer veel voorkomende en vitale werkvorm.

Via de SCC's heeft een deel van de nieuwe bewegingen en een deel van de leken-groepen die aan een orde of congregatie zijn gelieerd, contact met parochies. Dit achten wij een element dat bijdraagt aan de vitalisering van zowel de parochies als de bewegingen, omdat hierbij de parochies en de bewegingen elkaar wederzijds kunnen aanvullen en inspireren.

Deelname aan de groepen heeft voor de deelnemers een sterk vitaliserende functie. Deze vitaliserende functie heeft vooral betrekking op de inspirerende en gemeenschapvormende functie van de SCC. Het persoonlijke geloof van de deelnemers wordt versterkt en men kan het geloof delen met anderen, waardoor men met elkaar een kleine geloofsgemeenschap vormt. Men zou kunnen zeggen dat een SCC relationeel gericht is in zowel de verticale als de horizontale dimensie: het versterkt de persoonlijke relatie met God en met de gemeenschap. SCC's zijn op deze manier een goede aanvulling op het traditionele parochieaanbod.

Het blijkt dat deelnemers aan een SCC (zoals onderzocht binnen de KCV, maar waarschijnlijk ook binnen andere SCC's) als gevolg van hun deelname aan de SCC zich meer betrokken voelen bij hun parochie en vaak actief betrokken raken als vrijwilliger. Deze vrijwilligers vormen een welkome aanvulling binnen de parochie. Zij kunnen worden ingezet om de parochieactiviteiten vorm en invulling te geven. Daarbij komt dat zij vanwege hun geloofsverdieping en vorming in de groepen een behoorlijke spirituele bagage meenemen die wellicht een uitstraalend effect heeft op andere parochianen. Ook dit achten wij een vitaliserend effect.

Het is waarschijnlijk dat de begeleiders en oprichters van de groepen zelf ook geïnspireerd worden door de groepen. Dit betekent dat de SCC's in parochies

spirituele voeding vormen voor priesters en pastoraal werkers. Voor hen is het zeer inspirerend om met groepen te werken die bereid zijn hun geloof te verdiepen.

Binnen de steeds groter wordende parochies en parochieverbanden vormen SCC's een middel om kleinschaligheid te garanderen, waar deze anders verloren zou gaan. Kleine groepen kunnen ook een middel zijn om parochianen die van oorsprong uit verschillende parochies komen (maar door fusies of samenwerken ineens met elkaar in één parochie zitten), nader te laten kennis maken met elkaar en samen te werken aan geloofsverdieping. Zo wordt een begin gemaakt met een nieuwe verbondenheid die anders binnen de grotere en nieuw gevormde parochies moeilijk tot stand zou zijn gekomen.

Conclusies en aanbevelingen

Een op de vijf parochies heeft minstens één groep die als SCC is te typeren. Deze groepen zijn meestal zonder tussenkomst van een beweging, orde of congregatie tot stand gekomen. Hoewel in alle nieuwe bewegingen en in veel groepen die aan een orde of congregatie zijn gelieerd, SCC's voorkomen, zijn dit toch min of meer gescheiden circuits van de parochies. Het ligt voor de hand dat beide groepen, zowel de bewegingen als de parochies, veel van elkaar kunnen leren.

Aangeraden wordt om op of diocesaan of dekanaal niveau regelmatig bijeenkomsten te beleggen waarop parochies, nieuwe bewegingen en groepen die gelieerd zijn aan een orde of congregatie, kennis met elkaar uitwisselen over SCC's.

Ook zou het bisdom meer systematisch de SCC's kunnen ondersteunen in hun functioneren.

Aangeraden wordt dan ook om op kerkprovinciaal of diocesaan niveau een functionaris aan te stellen of vrij te stellen die tot taak heeft om bestaande SCC's te ondersteunen en om parochies die een SCC willen starten bij te staan.

De motivatie om deel te nemen aan een SCC is behalve spiritueel ook sociaal van aard. Men stelt een klein vertrouwd gezelschap op hoge prijs als het gaat om geloofscommunicatie en geloofsverdieping. Ook uit onderzoek naar geloofs- en bezinningscentra blijkt dat dit aspect van groot belang is voor de deelnemers aan cursussen geloofscommunicatie (zie Steggerda en Zondag: Speuren naar authenticiteit, UTP katern 25, Kok Kampen, 2002). Het is aannemelijk dat, binnen parochieverbanden die noodgedwongen steeds groter en anoniemer worden, de SCC een kans biedt op kleinschaligheid die blijkbaar hoog wordt gewaardeerd.

Aangeraden wordt dan ook om met name binnen grote parochies en nieuw gevormde parochieverbanden een beleid te voeren dat er op gericht is de SCC te stimuleren en te ondersteunen.

SCC's zijn vitale groepen binnen parochies en bewegingen. Toch moeten we ons realiseren dat in minstens vier van de vijf parochies geen SCC voorkomt.

Vanwege het inspirerende en gemeenschapsvormende aspect van een SCC is het aan te bevelen dat de bisdommen en dekenaten het opzetten van SCC's faciliteren. Een mooi voorbeeld hiervan is de pilot die opgezet is in het aartsbisdom.

SCC's zijn vooral aantrekkelijk voor mensen die tamelijk tot zeer kerkelijk zijn. Randkerkelijken en onkerkelijken worden minder goed bereikt. Het is te vroeg om op grond hiervan te concluderen dat de SCC niet geschikt is voor rand- en onkerkelijken.

Meer voor de hand ligt het om een actief beleid te voeren dat gericht is op het aantrekkelijk maken van de SCC voor randkerkelijken en wellicht ook voor onkerkelijken. Gedacht wordt dan aan de volgende aanpassingen: het uitdrukkelijk uitnodigen van deze groep, het aanstellen van een 'ambassadeur' die gericht werkt onder randkerkelijken, het samenstellen van homogene groepen met randkerkelijken en het aanpassen van het aanbod aan de manier waarop randkerkelijken in hun geloof staan.

Tegelijk is het reëel om te veronderstellen dat niet voor iedereen de SCC de meeste gewenste vorm is om te participeren in de kerk. Hedendaagse mensen worden juist gekarakteriseerd door een verscheidenheid aan behoeften. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor de behoeften van mensen die zich verbonden voelen met een kerk(gemeenschap).

Het lijkt dan ook belangrijk dat er binnen kerken enige verscheidenheid bestaat in het aanbod: groepen die gericht zijn op gebed kunnen bestaan naast groepen die gericht zijn op het vergroten van kennis of op het verlenen van sociale hulp of op het bijdragen aan de liturgie (koren). Kleine groepen die regelmatig bij elkaar komen, kunnen bestaan naast groepen die eenmalig of zeer onregelmatig en in steeds wissellende samenstellingen bij elkaar komen.

Het is juist de veelvormigheid in het aanbod die het beste rekening houdt met de verschillende behoeften van de moderne mens. De SCC kan een belangrijke, maar niet de enige plaats innemen.

Bijlagen

Aangeschreven nieuwe bewegingen

Er zijn in totaal 14 bewegingen aangeschreven en 3 mondeling benaderd. In totaal zijn er 17 bewegingen benaderd (zie tabel A).

tabel A Benaderde nieuwe bewegingen

De Ark-gemeenschap
Comunione e Liberazione
Cursillo
Foyer de Charité 'Martin Robin'
Geloof en Licht
Gemeenschap Emmanuel
Gemeenschap van de H. Familie
Legioen van Maria
Marriage Encounter
De Neo-catechumenale Weg
Ridderschap van de Onbevleete
Sant'Egidio – Sint Egidiusgemeenschap
Werkgroep Katholieke Jongeren
Prelatuur van het Heilig Kruis en Opus Dei
Focolare
KCV katholieke charismatische vernieuwing
LIFETEEN

Aangeschreven groeperingen die gelieerd zijn aan een orde of congregatie

In tabel B staan de 43 groeperingen die aangeschreven zijn.

tabel B Aangeschreven groeperingen die gelieerd zijn aan een orde of congregatie

deelnemende ordes en congregaties

Chevalier-verbonden (Dochters van OL Vrouw van het H. Hart)
Dominicaanse Lekengemeenschap Nederland
Familia Augustiniana (Orde der Augustijnen)
Foyer Begijnhof Amsterdam
Geassocieerden van de Congregatie van het Heilig Sacrament
Franciscaanse Leken Orde Nederland
Geassocieerden van de Ned. Provincie der Karmelieten (OCarm)
Werkgroep Associatie zrs. Dominicanessen van de H. Familie te Neerbosch
Geassocieerden van de Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid
Karmelbeweging (OCarm)
Mill Hill Associates
Missionaire Beweging van Afrika
D'Alzongemeenschap
Lekengemeenschap zrs. Oblaten van de Assumptie
Oblaten van Sint Benedictus
Participanten van de Abdij van Berne
Priorij Emmaus
Geassocieerden van de Zusters Augustinessen van St. Monica
Geassocieerden van de Broeders van Maastricht
Lekenorde van de Teresiaanse Karmel (OCDS)
Geassocieerden van de Fraters van Utrecht
Maristengroep
Medestanders Congregatie van de H. Geest
leken-verbonden van de Oblaten van de H. Franciscus van Sales
Centrum Missionaire Participatie Afrika (CMPA)
Vormingscentrum voor (leken)missionarissen SMA
Beweging van Barmhartigheid
stichting Don Bosco groep Nederland
Franciscaanse Beweging
Missie & Jongeren
Vereniging Scala
Vereniging van Broeder Frans
Communitieit Broederenstraat Deventer
Het huis van Antonia
Huize Karibu – Missionaire Beweging van Afrika
Jeannette Noël Huis – Catholic Worker Beweging
Woongemeenschap de Wonne
Communitieit Casella
Zrs. Augustinessen van St. Monica
Priorij De Schans
Priorij Emmaus
Giordano Bruno Huis [Dominicaanse communitieit]
Dominicaanse gemeenschap Kohèlet
Stadsmonniken Amsterdam
Gemeenschap van Berne
Vrienden van de Broeders van Maastricht
